

СИЛАБУС

ОК 2.8 Теорія та історія соціальної роботи

1. Загальна інформація

Назва дисципліни	ОК2.8 Теорія та історія соціальної роботи
Статус дисципліни	Нормативна
Рівень вищої освіти, форма навчання	Перший (бакалаврський), денна форма
Освітньо-професійна програма	Соціальна робота
Спеціальність	231 Соціальна робота
Рік навчання, семестр	1 рік (1-й – 2-й семестр)
Мова викладання	Українська
Викладач	Лозинський Андрій Федорович, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук
E-mail	lozynskiy@gmail.com
Сторінка курсу в ВУ	http://virt.ldubgd.edu.ua/enrol/index.php?id=2542
Консультації	Згідно з розкладом консультацій кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук. Також можливі онлайн консультації через Skype, Viber, WhatsApp, Telegram, Teams або подібні ресурси. Для погодження часу онлайн консультацій слід писати на електронну пошту викладача або дзвонити.

2. Анотація до курсу

Зміст навчальної дисципліни “Теорія та історія соціальної роботи” спрямований на формування у здобувачів вищої освіти історичного світосприйняття, адекватного мислення та розуміння історичних процесів. **Предметом** вивчення навчальної дисципліни є засвоєння знань з основних етапів історичного розвитку світової та вітчизняної фахової соціальної допомоги, процес формування та розвитку соціальної роботи, її взаємозв'язків з іншими соціально-гуманітарними дисциплінами, актуальних проблем теорії і технологій сучасної соціальної роботи в країнах Європи, Азії і Америки, зарубіжного досвіду підготовки соціальних фахівців, осмислення основ соціальної життєдіяльності суспільства, досягнення у сфері соціальної підтримки населення в Україні.

3. Мета і завдання курсу

3.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Теорія та історія соціальної роботи” є: поглиблення знань студентів про таку галузь як соціальна робота; надання інформації про основні етапи становлення і розвитку різних форм благодійної діяльності та інших видів соціальної допомоги,

захисту та підтримки населення в Україні і за кордоном; ознайомлення з основними поняттями, законами, принципами теоріями і методами знань з соціальної допомоги; розкриття специфіки соціальних підходів до вирішення різних актуальних проблем суспільства; вивчення особливостей розвитку та сучасного стану соціальної роботи в Україні і за рубежом; вивчення теоретичних основ соціальної роботи, що допоможе усвідомити процес мислення, пізнати його закономірності і свідомо вдосконалювати культуру мислення, психологічних, соціальних, моральних норм і категорій.

Фахівець з соціальної роботи веде свою діяльність в різних організаціях усіх форм власності, а також в освітніх, культурних, наукових, консультаційних установах; у підрозділах органів державного та муніципального управління; обґрунтовує і приймає рішення у типових ситуаціях, використовуючи для цього сучасні технології, досягнення науки у галузі соціальної роботи та у сфері цивільного захисту, методи і форми управлінської діяльності; веде постійний пошук нових можливостей, залучає і використовує для рішення поставлених задач ресурси з різноманітних джерел, домагаючись підвищення ефективності управління соціальною роботою в різних підрозділах державного управління України.

3.2. Завдання:

- формування у здобувачів розуміння сутності історичного розвитку соціальної роботи;
- ознайомлення з основними етапами виникнення і розвитку соціальної роботи від форм благодійництва до професійного виду діяльності, специфіки сучасного розвитку соціальної роботи в країнах Європи, Азії і Америки, основних рис формування і розвитку державних та приватних закладів допомоги соціально незахищеним особам в історії українського суспільства;
- ознайомити здобувачів з напрямками діяльності сучасної української держави в галузі соціального захисту і допомоги знедоленим верствам суспільства;
- формування знань з соціальної структури суспільства, виробничих основ життєдіяльності людини, її ролі у суспільних відносинах, духовному житті та ін., і розвиток власних поглядів та переконань, вміння робити достовірні висновки й аргументовано їх відстоювати, логічно мислити;
- використовувати нормативно-правові акти, за допомогою певних правил та логічного аналізу, встановити їх дію у просторі, часі і по колу осіб (клієнтів);
- формування вмінь класифікувати надзвичайні ситуації та небезпечні природні процеси екологічного, медико-біологічного, техногенного характеру, надавати соціальну допомогу населенню;
- формування методики проведення різного роду соціальних заходів з виховання та самовиховання;
- формування вміння проводити роз'яснювальну роботу з населенням щодо профілактики надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру і правил поведінки за умови їх виникнення;
- надавати соціальну допомогу постраждалим від наслідків надзвичайних ситуацій;
- формування знань із застосування морально-етичних норм у практичній діяльності та спілкуванні з різними групами клієнтів;
- формування вмінь самостійно здобувати, осмислювати і застосовувати знання, користуватися необхідними джерелами і літературою та ін.

3.3. Компетентності:

Інтегральна компетентність

- **ІК** Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у соціальній сфері або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів соціальної роботи і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні компетентності

- **ЗК02.** Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

- **ЗК03** Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.
- **ЗК06.** Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.
- **ЗК07.** Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.
- **ЗК08.** Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій.
- **ЗК09.** Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями.
- **ЗК10.** Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел.
- **ЗК11.** Вміння виявляти, ставити та вирішувати проблеми.
- **ЗК14.** Визначеність і наполегливість щодо поставлених завдань і взятих обов'язків.
- **ЗК15.** Здатність діяти соціально відповідально та свідомо.
- **ЗК16.** Формування Ідентичності та почуття гідності в результаті осмислення соціального та матеріального досвіду минулих поколінь, розуміння історії та культури України.

Фахові компетентності

- **ФК01.** Знання і розуміння сутності, значення і видів соціальної роботи та основних її напрямів (психологічного, соціально-педагогічного, юридичного, економічного, медичного).
- **ФК03.** Знання і розуміння нормативно-правової бази стосовно соціальної роботи та соціального забезпечення.
- **ФК10.** Здатність розробляти шляхи подолання соціальних проблем і знаходити ефективні методи їх вирішення.
- **ФК18.** Здатність до генерування нових ідей та креативності у професійній сфері.

3.4. Програмні результати навчання:

- **РН01.** Здійснювати пошук, аналіз і синтез інформації з різних джерел для розв'язування професійних завдань і встановлювати причинно-наслідкові зв'язки між соціальними подіями та явищами.
- **РН02.** Вільно спілкуватися усно і письмово державною та іноземною мовами з професійних питань.
- **РН04.** Формулювати власні обґрунтовані судження на основі аналізу соціальної проблеми.
- **РН09.** Використовувати відповідні наукові дослідження та застосовувати дослідницькі професійні навички у ході надання соціальної допомоги.
- **РН21.** Демонструвати толерантну поведінку, виявляти повагу до культурних, релігійних, етнічних відмінностей, розрізняти вплив стереотипів та упереджень.
- **РН22.** Демонструвати вміння креативно вирішувати проблеми та приймати інноваційні рішення, мислити та застосовувати творчі здібності до формування принципово нових ідей.

4. Формат і обсяг курсу

Формат курсу	Очний/заочний. Навчальний матеріал дисципліни структурований за модульним принципом і складається з чотирьох змістових модулів, які є логічно завершеними, відносно самостійними, цілісними частинами, засвоєння яких передбачає проведення чотирьох модульних контрольних робіт. У процесі вивчення курсу здобувачі вищої освіти також повинні брати активну участь в обговоренні дискусійних питань, вирішувати індивідуально та у групі ситуативні завдання.
Обсяг дисципліни:	8 кредитів / 240 академічних годин, з яких: лекцій – 64 години, семінарських занять – 80 годин, самостійної роботи – 96 годин.
Форми навчання	лекції, семінарські заняття, консультації, самостійна робота (у тому числі виконання здобувачами вищої освіти індивідуальних завдань у поза аудиторний час з подальшою їх перевіркою на семінарських заняттях).

5. Тематика та зміст курсу

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин (денна форма)				
	усього	у тому числі			
		лекції	семінари	лаб.	самостійна робота
1	2	3	4	5	6
1-ий семестр					
<u>Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти вивчення іноземного та вітчизняного досвіду соціальної роботи</u>					
Тема 1. Поняття соціальної роботи. Предмет, завдання, специфіка, функції та структура побудови курсу “Теорія та історія соціальної роботи”.	12	2	4		6
Тема 2. Сутність та організаційні аспекти соціальної роботи.	20	6	8		6
Тема 3. Взаємозв’язки соціальної роботи з іншими соціально-гуманітарними дисциплінами.	16	4	6		6
Тема 4. Міжнародні та вітчизняні правові аспекти у сфері соціальної політики і соціальної роботи.	18	4	8		6
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	<i>66</i>	<i>16</i>	<i>26</i>		<i>24</i>
<u>Змістовий модуль 2. Виникнення та розвиток світового досвіду соціального виховання й допомоги (від найдавніших часів до кінця епохи Середньовіччя)</u>					
Тема 5. Соціальне виховання і допомога у первісному суспільстві.	14	4	4		6
Тема 6. Виникнення елементів соціальної роботи у державах Стародавнього Сходу.	16	4	6		6
Тема 7. Соціальне виховання та суспільна опіка в Греції та Римі у період Античності.	16	4	6		6
Тема 8. Організація соціальної допомоги у середньовічному європейському суспільстві.	16	4	6		6
<i>Разом за змістовим модулем 2</i>	<i>62</i>	<i>16</i>	<i>22</i>		<i>24</i>
Усього годин за семестр	128	32	48		48
2-ий семестр					
<u>Змістовий модуль 3. Основні тенденції історичного розвитку соціальної роботи за кордоном у Новий та Новітній період</u>					
Тема 9. Становлення європейської державної системи соціальної допомоги (XVI – середина XVIII ст.).	13	4	4		5
Тема 10. Виникнення соціальної роботи як науки. Характеристика провідних концепцій європейської соціалізації особистості.	8	2	2		4

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин (денна форма)				
	усього	у тому числі			
		лекції	семінари	лаб.	самостійна робота
1	2	3	4	5	6
Тема 11. Основні тенденції розвитку соціальної роботи в Західній Європі та США у другій половині XVIII – на початку XX ст.	13	4	4		5
Тема 12. Розвиток наукової соціальної роботи у першій половині XX ст.	13	4	4		5
Тема 13. Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи за кордоном (друга половина XX – початок XXI ст.).	13	4	4		5
<i>Разом за змістовим модулем 3</i>	<i>60</i>	<i>18</i>	<i>18</i>		<i>24</i>
<u>Змістовий модуль 4.</u> Історичні етапи розвитку соціальної роботи в Україні					
Тема 14. Соціальна допомога у найдавніших слов'янських общинах та Київській Русі.	14	4	4		6
Тема 15. Соціальна робота в Україні в епоху Відродження (XV – XVII ст.).	8	2	2		4
Тема 16. Національно-самобутні форми суспільної допомоги та соціальний захист в Україні у XVIII – на початку XX ст.	14	4	4		6
Тема 17. Розвиток системи соціального забезпечення і допомоги в Радянській Україні.	8	2	2		4
Тема 18. Актуальні проблеми становлення і розвитку соціальної роботи в Україні на сучасному етапі.	8	2	2		4
<i>Разом за змістовим модулем 4</i>	<i>52</i>	<i>14</i>	<i>14</i>		<i>24</i>
Усього годин за семестр	112	32	32		48
Усього годин	240	64	80		96

6. Інформаційний обсяг дисципліни

Змістовий модуль 1. Теоретичні аспекти вивчення іноземного та вітчизняного досвіду соціальної роботи.

Тема 1. Поняття соціальної роботи. Предмет, завдання, специфіка, функції і структура побудови курсу “Теорія та історія соціальної роботи”.

Вступ. “Теорія та історія соціальної роботи” як навчальна дисципліна. Традиційні виміри поняття “соціальна робота”. Актуальність проблем соціальної роботи на сучасному етапі розвитку суспільства. Структурні елементи соціальної роботи. Соціальна робота як наука і навчальна дисципліна. Специфіка курсу.

Предмет, завдання, методи дослідження, основні принципи побудови і значення вивчення курсу “Теорія та історія соціальної роботи” в системі професійної підготовки сучасного соціального працівника. Джерела історії соціальної педагогіки (соціальної роботи). Поняття соціальної педагогіки та соціальної роботи, їх взаємозв’язки. Розвиток основних систем та видів соціальної допомоги. Еволюція соціальної педагогіки. Принципи тотожності соціальної педагогіки і соціальної роботи. Основні тенденції зближення двох дисциплін.

Тема 2. Сутність та організаційні аспекти соціальної роботи.

Сутність соціальної роботи. Місце соціальної роботи в сучасному суспільстві. Напрямки діяльності фахової соціальної роботи. Світовий організаційний досвід функціонування соціальної роботи (соціальної допомоги). Основні складові соціальної роботи. Соціальна робота як професія. Сутність соціальної роботи та поняття соціального працівника. Соціальний працівник: специфіка професії. Призначення, сфера діяльності, права та функціональні обов’язки соціального працівника.

Організаційні аспекти соціальної роботи. Особливості управління соціальною роботою. Формування команд у соціальній службі. Команди соціальної роботи. Соціальна робота як самостійна професійна діяльність. Соціальна політика України і соціальна робота. Сутність соціальної політики України на сучасному етапі та її зв’язок з соціальною роботою. Становлення соціальної роботи як науки і професійної діяльності в незалежній Україні. Сучасні умови соціальної роботи.

Тема 3. Взаємозв’язки соціальної роботи з іншими соціально-гуманітарними дисциплінами.

Загальна характеристика взаємозв’язків соціальної роботи з іншими соціально-гуманітарними дисциплінами. Соціологія і статистика та соціальна робота. Взаємозв’язки соціальної допомоги з психологією, етикою, релігієзнавством. Педагогіка і соціальна робота. Соціальна робота та історія. Соціальна політика і соціальна робота. Взаємозв’язки соціальної роботи з правознавством та логікою. Основи анатомії людини та медичних знань і соціальна робота. Філософія і соціальна робота. Філософське осмислення практики соціальної допомоги. Філософія позитивізму в соціальній роботі. Утопічні погляди на соціальну роботу. Екологія та охорона довкілля і соціальна робота.

Тема 4. Міжнародні та вітчизняні правові аспекти у сфері соціальної політики і соціальної роботи.

Фахове регулювання соціальної роботи (соціальної допомоги) в країнах Західної Європи та США. Світовий досвід системотворчої державно-правової фахової соціальної роботи. Міжнародні організації, що займаються розробкою інтеграційної політики у соціальній сфері: Організація Об’єднаних Націй та її агенції ЮНЕСКО і ЮНІСЕФ, Рада Європи, Європейська спілка, Організація економічного співробітництва і розвитку, Організація безпеки і співробітництва в Європі, Всесвітній банк та ін. Неурядові організації, що займаються інтеграційною політикою у сфері соціальної роботи і освіти: Міжнародна амністія (Amnesty International), Католицька служба допомоги (Catholic Relief Services), Міжнародний комітет спасіння (International Rescue Committee), Лікарі без кордонів (Medicins Sans Frontieres), Рятуйте Дітей (Save the Children), Червоний Хрест та ін.

Основоположні міжнародні соціально-правові акти, які мають певне значення в соціальній роботі: Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція Ради Європи про захист прав людини та основоположних свобод (1950 р.), Європейська соціальна хартія (1961 р.), Міжнародна Конвенція щодо ліквідації всіх форм расової дискримінації (1965 р.), Міжнародні Пакти про права людини (1966 р.), Декларація соціального прогресу та розвитку (1969 р.), Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації відносно жінок (1979 р.), Принципи медичної етики (1982 р.), Конвенція проти тортур та інших жорстоких, принижуючих гідність видів покарань (1984 р.), Конвенція про права дитини (1989 р.), Міжнародна Конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей (1990 р.) та ін. Міжнародні проблемні сфери соціальної роботи. Морально-етичні норми і принципи соціальної роботи: Міжнародний моральний Кодекс професійних соціальних працівників (1967 р.), Етика соціальної роботи: принципи і стандарти (1994 р.), Міжнародні Декларації етичних принципів і стандартів соціальної роботи і соціальних працівників.

Особливості функціонування державно-правового регулювання соціальної роботи в Україні. Українська асоціація соціальних педагогів та спеціалістів із соціальної роботи (1992 р.), Християнський дитячий фонд (1997 р.) та ін. Законодавчо-правове закріплення соціальної політики в Україні: Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в країні (1992 р.), Концепція соціального забезпечення населення України (1993 р.), Концепція соціальної політики України (1994 р.), Про зайнятість населення (1997 р.), Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям (2000 р.), Про соціальну роботу з дітьми та молоддю (2001 р.), Про соціальні послуги (2003 р.), Етичний кодекс спеціалістів із соціальної роботи в Україні (2003 р.) та ін.

Змістовий модуль 2. Виникнення та розвиток світового досвіду соціального виховання й допомоги (від найдавніших часів до кінця епохи Середньовіччя).

Тема 5. Соціальне виховання і допомога у первісному суспільстві.

Проблеми періодизації історії соціальної допомоги (соціальної роботи). Передісторія виникнення соціальної допомоги (соціальної роботи) як фахової діяльності. Архаїчний період в історії соціальної роботи. Основні форми допомоги. Механізми реципрокації та редистрибуції. Підходи світової науки до виникнення виховання як суспільного явища. Визначення суті соціального виховання. Характеристика основних теорій походження виховання. Утвердження біологізаторської, психологічної, релігійної, трудової та соціокультурної концепцій. Особливості соціального виховання на різних етапах первіснообщинного ладу. Первісні виховні інституції: рід, плем'я. Дитячі ігри, традиції, звичаї, ритуали, обряди, їх роль у набутті навичок соціальної поведінки. Перші в історії виховні заклади. Передумови й процес виділення виховання в особливу форму суспільної діяльності.

Тема 6. Виникнення елементів соціальної роботи у державах Стародавнього Сходу.

Філантропічний період в історії соціальної роботи. Поняття філантропії. Характерні риси філантропічного періоду. Благодійність у давньосхідних суспільствах. Організація соціальної підтримки у Вавилоні, Персії, Давньому Єгипті, Стародавній Індії та Китаї. Поява перших правових документів із відображенням соціальної допомоги. Закони царя Вавилону Хаммурапі (бл. 1793 – бл. 1750 рр. до н.е.) – виявлення уявлень про допомогу та справедливість.

Тема 7. Соціальне виховання та суспільна опіка в Греції та Римі у період Античності.

Характеристика спартанської та афінської систем соціального виховання, їх порівняльний аналіз. Створення основ державного регулювання благодійності і опіки у Стародавній Греції. Виникнення системи соціальної допомоги. Платон та Арістотель про підтримку вразливих категорій населення. Соціальна допомога у Древньому Римі, порівняльний аналіз із досвідом опіки у Стародавній Греції. Релігійні вірування про виховання моральних якостей та благодійність. Характеристика правил, що витікають із основного принципу служіння ближньому. Соціальна допомога іудейських і перших християнських общин, їх головні риси.

Зародження елементів соціальної педагогіки у творчості античних мислителів. Соціально-педагогічні ідеї Демокріта Абдерського (бл. 460-370 рр. до н.е., давньогрецький філософ, засновник атомістичної гіпотези пояснення світу), Сократа (469-399 рр. до н.е., давньогрецький філософ, основоположник європейської філософії), Платона (427-347 рр. до н.е., давньогрецький мислитель, основоположник європейської філософії, глава філософської школи – Академії Платона), Арістотеля (384-322 рр. до н.е., давньогрецький вчений-енциклопедист, філософ і логік, засновник класичної логіки), Сенеки Аннея Луція (4 р. до н.е. – 65 р. н.е., давньоримський філософ, поет, державний діяч і оратор), Квінтіліана Марка Фабія (бл. 35-100 рр. н.е., найвідоміший з римських педагогів, ритор (вчитель красномовства), автор "Повчання оратору" – першого підручника ораторського мистецтва).

Тема 8. Організація соціальної допомоги у середньовічному європейському суспільстві.

Організація середньовічної системи соціального виховання і допомоги. Суспільна благодійність в епоху Середньовіччя. Християнська церква як перший соціальний інститут. Характеристика середньовічної концепції бідності. Перші церковні документи про благодійність та опіку. Статус

особи, яка потребує допомоги в суспільстві. Організація та фінансування інститутів допомоги. Роль чернечих орденів у реалізації ідей милосердя і допомоги ближньому. Становлення і розвиток конфесійних теоретичних підходів до проблем допомоги і підтримки. Педагогічні ідеї християнських теологів. Домінуюча роль церкви у наданні соціальної роботи.

Змістовий модуль 3. Основні тенденції історичного розвитку соціальної роботи за кордоном у Новий та Новітній період.

Тема 9. Становлення європейської державної системи соціальної допомоги (XVI – середина XVIII ст.).

Обґрунтування необхідності переходу до нової системи благодійності. Характеристика змін у матеріальній і духовній сферах в епоху Відродження. Своєрідність осмислення сутності людини. Зміна статусу особи, яка потребує допомоги. Основні чинники створення системи допомоги, що законодавчо регулюється державою.

Соціальна допомога у Західній Європі. Особливості переходу від церковно-монастирської системи опіки до державної. Започаткування реформ у соціальній політиці. Головні принципи соціальної допомоги в Едиктах 1530-1531 рр. Карла V Габсбурга (1500-1558 рр., з 1519 р. імператор Священної Римської імперії). Соціальна підтримка і боротьба з професійним жебрацтвом у Франції. Етапи становлення світської системи соціальної допомоги в Англії. Виникнення та розповсюдження соціальних установ закритого типу. Створення виправних будинків та благодійних шкіл. Зростання ролі держави в розподілі соціальної допомоги.

Висвітлення проблем суспільної гармонії та державного виховання у суспільно-педагогічній творчості. Томас Мор (1478-1535 рр., англійський письменник, філософ, державний діяч, один з основоположників утопічного соціалізму) і Томмазо Кампанелла (1568-1639 рр., італійський філософ-утопіст, теолог та поет) про справедливий суспільний устрій та виховання. Аналіз пропозицій стосовно усунення бідності. Організація суспільного виховання. Ян Амос Коменський (1592-1670 рр., чеський мислитель, педагог, письменник) про “покращення справ людських” та державну систему підтримки вразливих верств населення. Створення програми реформування людського суспільства. Роль сім’ї в соціалізації особистості. Суспільна відповідальність батьків за виховання дітей. Формування працелюбства як засобу усунення бідності. Навчання мистецтву багатіти. Відображення у творах Я.Коменського еволюції поглядів людства від середньовіччя до нового часу на встановлення соціального миру. Пропозиції Джона Беллєрса (1654-1725 рр., англійський економіст і соціальний реформатор) щодо усунення бідності в трудових коледжах. Аналіз проекту трудового коледжу, реалізація у ньому триєдиної мети. Забезпечення роботою як найкращий спосіб попередження бідності. Переваги суспільного виховання у коледжі над приватним.

Церковно-державна благодійність у царській Росії. Особливості церковно-державного типу соціальної опіки. “Відкрита” і “закрита” системи допомоги. Реформування монастирської системи опіки. Боротьба течій користолюбців і некористолюбців. Законодавство щодо державної опіки знедолених. Стоглавий собор про проблеми благодійності. Прикази як провідна форма допомоги, захисту та контролю за церковним життям. “Домострой” про моральне здоров’я людини. Розвиток місцевої благодійності. Приватна благодійність. Філантропічна діяльність Федора Ртищева (1626-1673 рр., просвітитель і меценат, заснував ряд монастирів, лікарень, шкіл і богодільень; за моральні якості та благодійну діяльність отримав від сучасників прізвисько “милостивого чоловіка”). Реформування системи опіки в Росії Петром I (Петро Олексійович Романов, 1672-1725 рр., з 1682 р. російський цар).

Тема 10. Виникнення соціальної роботи як науки. Характеристика провідних концепцій європейської соціалізації особистості.

Розвиток провідних напрямів соціальних досліджень в Європі у XVIII – XIX ст. Головні чинники кардинальних змін в освіті. Виникнення реформаторських ідей та соціальної педагогіки. Характеристика та взаємозв’язок провідних напрямів соціально-педагогічних досліджень. Демократична та ліберальна течії в розвитку педагогічних галузей знань.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

Створення Джоном Локком (1632-1704 рр., англійський філософ, один із основоположників Просвітництва) першої світської системи виховання. Відображення у педагогічних поглядах мислителя соціально-політичних переконань. Філософсько-психологічна теорія “чистої дошки”. Визначення програми виховання джентльмена у творі “Думки про виховання”. Трактатування у широкому соціальному контексті мети виховання. Взаємодія особистості і суспільства, індивідуальної основи і суспільних інтересів. Необхідність громадянської відповідальності джентльмена. Розв’язання питання про соціальне значення дитячої праці.

Ідея вільного та природовідповідного виховання в творчості Жан-Жака Руссо (1712-1778 рр., французький просвітник, письменник, композитор). Визначення негативного впливу суспільних умов на виховання людини. Висвітлення соціальної концепції у творі “Еміль, або про виховання”. Проголошення теорії вільного виховання. Заперечення системи суспільного виховання. Значення творчої спадщини Ж.-Ж.Руссо для подальшого розвитку соціальної педагогіки.

Соціально-педагогічна діяльність із створення філантропічних навчально-виховних закладів. Філантропічна течія в теорії та практиці виховання у Німеччині в другій половині XVIII ст. Організація філантропів і навчально-виховного процесу в них. Шкільна політика педагогіки філантропізму.

Роберт Оуен (1771-1858 рр., англійський філософ і педагог, соціаліст-утопіст) як представник радикальної соціальної педагогіки. Заснування “Нового інституту для формування характеру”. Висвітлення ролі соціального середовища у суспільних негараздах. Характеристика системи освітніх закладів у “Новому інституті...”. Створення дошкільних дитячих закладів. Община “Нова гармонія” як результат втілення комуністичних ідей.

Іван Бецької (1704-1795 рр., російський суспільний діяч, педагог, представник “освіченого абсолютизму”) як ініціатор створення благодійних освітньо-виховних установ. Заперечення ролі сім’ї у вихованні дітей. Пропаганда і відкриття закритих навчально-виховних закладів для дворянства. І.Бецької про освіту жінки. Виховне товариство (Інститут) шляхетних дівчат у Петербурзі як одне з його починань. Створення статуту товариства. Зміст навчання дівчат. Прищеплення світських манер. Переваги та недоліки виховання дівчат. Відкриття училищ для хлопчиків при Академії мистецтв і комерційних училищ де планувалось виховати гуманних і освічених дворян, купців, промисловців, ремісників.

Фрідріх Адольф Вільгельм Дістервег (1790-1866 рр., німецький педагог, ліберальний політик, виступав за секуляризацію шкіл) про виховання в учнів соціальних умінь. Започаткування терміну “соціальна педагогіка”. Принципи природовідповідності, культуровідповідності та самодіяльності. Необхідність підготовки вчителя для роботи в середовищі. Правила дисциплінування учнів.

Характеристика соціальних експериментів Йоганна Генріха Песталоцці (1746-1827 рр., видатний швейцарський педагог-демократ). Експерименти з покращення життя народу. Теорія народної трудової школи. Ідея викорінення бідності при допомозі правильно поставленого виховання у романі “Лінгард і Гертруда”. Керівництво дитячим притулком у Станці. Принцип природо відповідності у вихованні. Теорія елементарної освіти. Ідея розвивального шкільного навчання. Заснування Й.Песталоцці соціологічного напрямку в педагогіці. Школа як соціальне явище. Зв’язок з політичним, економічним, культурним, морально-побутовим життям народу. Відображення цілісності процесу виховання. Сімейне виховання та його взаємозв’язок із суспільним.

Реалізація Фрідріхом Вільгельмом Августом Фребелем (1782-1852 рр., німецький педагог, творець поняття “дитячий садок”) ідей і практики суспільного дошкільного виховання та соціалізації дитини в умовах так званих “дитячих садівниць”. Відкриття першого дитячого садку із запровадженням методики дошкільного виховання. Походження терміну “дитячий садок”. Започаткування підготовки вихователів дошкільних закладів. Завдання нових закладів. Розвивальне, освітнє і виховне значення гри. Ф.Фребель про самовиховання, вивчення психофізіологічних засад розвитку дитини, оволодіння засобами впливу на неї, методами керівництва її розвитком, зокрема, засобами використання дидактичного матеріалу тощо.

Пауль Герхард Наторп (1854-1924 рр., німецький філософ-ідеаліст) як засновник соціальної педагогіки. Історичні аспекти виникнення назви. Обґрунтування П.Наторпом нової галузі знань у

твори “Соціальна педагогіка”. Індивідуалістична і соціальна педагогіка. Запровадження терміну Ф.Дістервегом, К.Магером. Об’єкти вивчення нової науки.

Тема 11. Основні тенденції розвитку соціальної роботи в Західній Європі та США у другій половині XVIII – на початку XX ст.

Реформування системи опіки в епоху Просвітництва та розвитку нового суспільного устрою. Характерні риси епохи Просвітництва. Зміна форм благодійності. Виникнення “карцерної” системи, її характерні риси. Втручання держави у питання соціальної політики. Зародження системи державного соціального забезпечення в Західній Європі у першій половині XIX ст. Виникнення соціального законодавства. Пожвавлення приватної ініціативи та суспільної благодійності. Індивідуальна підтримка і адресна допомога. “Ельберфельдська” система допомоги. Соціальна діяльність християнської церкви. Перехід до спеціалізації соціальних установ і працівників, що в них зайняті. Усвідомлення важливості надання допомоги та здійснення контролю без ізоляції особи. Визначення необхідності соціального забезпечення. Зростання ролі благодійних товариств у наданні соціальної допомоги в другій половині XIX ст.

Оформлення наукового етапу соціальної роботи у XIX ст. Законодавча практика як передумова наукового етапу соціальної допомоги. Дослідження особистості помічника і нужденного. Пошук моделей допомоги. Закладення американкою Мері Елен Річмонд (1861-1928 рр.) основ теорії і практики соціальної роботи як нової професії та галузі знань. Основні чинники становлення наукового етапу соціальної роботи. Практика соціальної роботи на рівні індивіда, групи, організації та общини. Перші школи для підготовки фахівців у галузі соціальної роботи. Психосоціальна або клінічна та структурна соціальна робота. Діяльність в галузі соціальної роботи Джозефін Шо Лоуелл (1843-1905 рр., член благодійної організації в Нью-Йорку, займалася дослідженням характеру бідних людей, вивчала становище жінок), Джейн Адамс (1860-1935 рр., досліджувала теорії “нової сучасної жінки”), Бerti Рейнолдс (1883-1978 рр., соціальний працівник дитячого притулку в Бостоні, професійно займалася психоаналізом, у своїй діяльності намагалася об’єднати теорію і практику). Діагностичний та функціональний підходи в соціальній роботі. Організаційний рівень в соціальній роботі. Підготовка спеціалістів в галузі соціальної роботи.

Теорії Зигмунда Фрейда (1856-1939 рр., австрійський психолог і психіатр, вивчав людське несвідоме, засновник теорії психоаналізу), Жана Піаже (1896-1980 рр., швейцарський психолог і філософ, дослідник соціального розвитку психіки та специфіки дитячого мислення), Курта Цадека Левіна (1890-1947 рр., німецький і американський психолог, засновник топологічної психології, досліджував мотиви поведінки індивіду та соціальних груп, розробник основних принципів кібернетики), Берреса Фредеріка Скіннера (1904-1990 рр., американський психолог, винахідник і письменник) та ін.

Тема 12. Розвиток наукової соціальної роботи у першій половині XX ст.

Розробка першої професійної методики в соціальній роботі (кінець XIX – початок XX ст.). Передумови зародження професії соціального працівника. Шляхи становлення професії у Західній Європі та США. Виникнення перших соціальних шкіл. Основоположники соціальної роботи за кордоном. Суть процесу професіоналізації. Наглядачі на підприємствах та надомні візитери. Праця М.Річмонд “Соціальний діагноз” та її вплив на вироблення першої методики в роботі соціального працівника.

Зарубіжні педагоги-реформатори про громадянське виховання та вплив середовища на формування особистості. Підвищення соціальної функції виховання. Пошук нових шляхів для формування особистості. Пропозиції Пауля Наторпа (1854-1924 рр., німецький філософ-ідеаліст) щодо відкриття єдиної для всіх верств населення школи. Ідеї прагматизму в творчості Джона Дьюї (1859-1952 рр., американський філософ, психолог та реформатор освіти; засновник прогресивно-популістського напрямку навчання). Формулювання вимог до школи. Наукове обґрунтування Георгом Кершенштейнером (1854-1932 рр., відомий німецький педагог; рішенням ЮНЕСКО (1988 р.) визнаний одним з чотирьох педагогів (Джон Дьюї, Марія Монтессорі, Антон Макаренко), що визначили спосіб педагогічного мислення у XX ст.) на пряму “трудова школа і громадянського

виховання”. Створення Вільгельмом Августом Лаєм (1862-1926 рр., німецький педагог, автор виховної концепції “школи дії”) педагогіки дії й організації дії в поняттях, практичній та творчій діяльності учнів і їх поведінки. Використання надбань біології та експериментальної педагогіки. Соціально-педагогічні погляди Марії Монтесорі (1870-1952 рр., італійський лікар і педагог, автор педагогічної методики вільного розвитку дітей). Ідея вільного виховання. Соціалізація виховання. Запровадження антропологічних вимірювань. Втілення Янушем Корчаком (1878-1942 рр., польський лікар, педагог, письменник, громадський діяч єврейського походження (Генрик Гольдшмідт), офіцер польської армії; загинув у німецькому таборі смерті Треблінка; педагог-новатор, автор праць із теорії й практики виховання) соціально-педагогічних ідей у “Будинку сиріт”. Запровадження педагогіки добра. Спостереження, діагностика і виховна діяльність у “Будинку сиріт”. Дитяче самоврядування та самовиховання.

Розвиток та характерні риси соціальної роботи в Російській імперії на початку ХХ ст. Необхідність вивчення дитини як складної системи. Взаємовплив соціального середовища на особистість дитини. Активне сприймання нею явищ середовища. Значення більшовицького Жовтневого перевороту 1917 р. для здійснення виховання і соціальної підтримки.

Розвиток соціальної допомоги в Радянській Росії. Соціально-педагогічні погляди Надії Крупської (1869-1939 рр., теоретик й організатор радянського шкільництва та системи народної освіти). Соціально-педагогічні ідеї Станіслава Шацького (1878-1934 рр., радянський педагог-новатор). Створення дитячих клубів і колоній. Теорія соціалізації дитини в суспільстві. Роль соціального середовища. Ідея дитячої праці. Праця, гра і мистецтво як обов’язкова умова соціалізації і розвитку особистості дитини. Створення першої радянської дослідної станції з народної освіти – Наркомосу. Соціально-педагогічне вчення про колектив та дитяче самоврядування. Володимир Бехтерев (1857-1927 рр., російський невропатолог, психіатр і психолог, фізіолог нервової системи) як організатор наукових досліджень в галузі наук про людину і дитину. Створення Психоневрологічного інституту. Роль середовища у формуванні особистості. Соціально-педагогічні ідеї Павла Блонського (1884-1941 рр., російський-радянський психолог і педагог українського походження, закликав до побудови психології на основі марксистської філософії, але на науковій і практичній діяльності). Запровадження генетичного методу досліджень. Обґрунтування мети трудової школи. Введення поняття “соціальна праця”. Дитяче самоврядування. Соціально-педагогічна діяльність Всеволода Кащенко (1870-1943 рр., російський-радянський педагог і лікар, організатор першого в Росії закладу для дітей з інтелектуальною недостатністю та труднощами поведінки), його добродійні справи. Пропаганда наукових основ виховання і навчання “виняткових дітей”. Створення санаторію-школи для дефективних дітей та Педагогічного інституту дитячої дефективності.

Стан соціальної роботи під час Другої світової війни. Розгляд соціальної роботи в медико-соціальному ракурсі.

Тема 13. Сучасні тенденції розвитку соціальної роботи за кордоном (друга половина ХХ – початок ХХІ ст.).

Розвиток соціальної роботи в другій половині ХХ ст. Масовий перехід соціальних працівників у приватний сектор. Переорієнтація в роботі соціальних працівників під впливом теорій З.Фрейда та К.Роджера. Популяризація методики “case-work”. Зростання важливості соціально-психологічного аспекту в соціальній роботі. Започаткування роботи соціальних працівників на вулицях, у кварталах, комунах. Поява перших проектів, їх значення та роль.

Удосконалення та спеціалізація прийомів і методів соціальної роботи наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Зростання кількості існуючих соціально вразливих верств населення та поява нових клієнтів у соціальних працівників. Інтегрований підхід до кожної проблеми.

Сучасні концептуально-організаційні моделі соціальної роботи і соціальної освіти за кордоном. Моделі соціальної роботи: державний патерналізм (Німеччина), соціальна інтеграція, компенсація і лібералізм (Великобританія), солідаризм (Нідерланди) та ін. Національні особливості організації соціальної роботи: скандинавська модель, залишкова модель (Великобританія), корпоративістська модель, рудиментарна модель (Португалія, Іспанія, Греція, Ірландія) та ін.

Загальна характеристика зарубіжних моделей підготовки фахівців соціальної роботи. Основні тенденції розвитку професійної підготовки фахівців соціальної роботи у США, Великобританії, Німеччині, Австрії, Франції, Бельгії, Нідерландах, Ізраїлі, Російській Федерації та ін.

Академізація, зростання ролі наукових досліджень; диверсифікованість напрямків, рівнів, структури навчання. Кваліфікаційні вимоги до соціальних працівників. Кооперація, секуляризація та зростання ролі держави в управлінні і фінансуванні шкіл; уніфікація навчальних планів. Інноваційні освітні технології в підготовці кадрів для соціальної роботи.

Посилення уваги до проблем прав людини та права національних меншин.

Державний, регіональний і муніципальний рівні реалізації соціальних програм. Соціальне страхування і державна допомога – дві основні форми соціального забезпечення розвинутих країн. Приватні системи страхування. Державне і приватне пенсійне забезпечення. Система додаткових виплат.

Основні види соціальної роботи. Волонтерський рух. Соціальна робота в неурядових організаціях. Роль профспілкових, етнічних, релігійних та інших добровільних організацій у соціальному захисті та соціальному страхуванні. Європейський досвід децентралізації системи надання соціальних послуг. Міграція і проблеми соціальної роботи. Девіантна поведінка як проблема соціальної роботи. Соціальний захист малозабезпеченого населення.

Змістовий модуль 4. Історичні етапи розвитку соціальної роботи в Україні.

Тема 14. Соціальна допомога у найдавніших слов'янських общинах та Київській Русі.

Історичні традиції розвитку благодійної діяльності та соціальної допомоги в Україні. Благодійність в Україні як соціальний феномен.

Формування гуманістичних традицій у давніх слов'ян. Общинний характер життєдіяльності давніх слов'ян. Основні чинники виникнення моральних форм поведінки та рис народного характеру. Форми соціальної допомоги у слов'ян. Характеристика культових, общинно-родових та господарських форм допомоги.

Основні тенденції благодійності в Київській Русі. Княжа підтримка і захист. Виникнення періоду суспільної (общинно-родової, церковної) благодійності. Вплив християнізації слов'янського світу на характер, форми допомоги та підтримки. Формування християнської концепції допомоги. Православне християнство і благодійність. Поява перших законодавчих актів, що регулюють відносини щодо підтримки вразливих категорій населення. Основні форми і риси княжої благодійності. Соціально-благодійна діяльність князя Володимира Святославича (958-1015 рр., з 980 р. великий князь Київський). Проблеми соціального захисту та соціальної підтримки населення Київської Русі в “Руській правді”. Церковно-монастирська форма опіки. Церковний статут 996 р. про обов'язки духовенства з нагляду над опікою. Монастирі як центри благодійної соціальної діяльності, їх основні функції. Формування ктиторської монастирської системи. Парафіяльна допомога нужденним. Роль церкви в період міжусобиць та монголо-татарського нашестя.

Теоретичні аспекти соціальної роботи та їх висвітлення у творах письменників княжих часів. Християнське бачення суспільної допомоги в літературі і звичаях давньоруської держави. “Теорія милосердя” в розумінні давньоруських літописців. Соціально-педагогічна характеристика пам'яток Київської Русі XI-XIII ст. “Повчання дітям” князя Володимира Мономаха (1053-1125 рр., з 1113 р. великий князь Київський) про допомогу вразливим верствам населення.

Тема 15. Соціальна робота в Україні в епоху Відродження (XV – XVII ст.).

Соціально-економічне становище українських земель під владою Литви та Польщі. Особливості соціальної роботи в епоху українського Відродження. Характеристика періоду церковно-державної благодійності. Громадська допомога на селі. Церковні братства як специфічний різновид громад. Філантропічні функції братств та їх продовження у братських школах. Історичні аспекти братської організації. Статути та функції братств. Формування моральних якостей у братських школах.

Виникнення козацтва та формування нових гуманістичних відносин між людьми. Формування української нації з властивими етнокультурними рисами духовності. Національно-самобутні форми

суспільної допомоги в українців. Виховання гуманізму і милосердя як одне з основних завдань козацької педагогіки. Соціальна допомога у Запорозькій Січі. Самобутність українського козацтва. Провідні напрями суспільної опіки. Організація благодійних установ. Турбота про мандрівників у Запорозькій Січі. Виникнення соціальної нерівності. Розвиток ідей благодійності в період Гетьманщини, зародження української державності. Меценатська діяльність Івана Мазепи (1639-1709 рр., з 1687 р. гетьман України) на захист прав народних мас. Універсал 1691 р. про обмеження експлуатації селян. Приватна благодійність. Створення перших вищих навчальних закладів в Україні – Острозької та Києво-Могилянської академії як результат філантропічної діяльності видатних меценатів.

Педагогічна думка епохи Відродження про виховання добродетелей та милосердя. Значення запровадження книгодрукування для розвитку суспільної думки. Характеристика соціально-педагогічних творів XVI-XVII ст. Роль “Повчання до сина” Івана Федорова (бл. 1520-1583 рр., один з перших східнослов'янських типографів, засновник книгодрукування в Україні) для виховання моральних чеснот українців. Створення Єпифанієм Славинецьким (початок XVII ст. – 1675 р., поет, ієромонах, перекладач, філолог, оратор, богослов) першого світського твору про сутність милосердя. Соціально-педагогічні погляди Симеона Полоцького (1629-1680 рр., один з видатних діячів східнослов'янської культури, богослов, письменник, поет, драматург).

Тема 16. Національно-самобутні форми суспільної допомоги та соціальний захист в Україні у XVIII – на початку XX ст.

Характеристика соціально-економічного і політичного розвитку українських земель підвладних Російській імперії. Суспільні реформи Петра I та розвиток традицій національно-самобутніх форм суспільної допомоги і благодійності українців в умовах Російської імперії. Розвиток державної, громадської і приватної форм допомоги у XVIII ст. Благодійні товариства і громадські організації як осередки соціальної допомоги. Державна благодійність та опіка над вразливими верствами населення в Наддніпрянській Україні у XVIII ст. Основні етапи адміністративної системи допомоги нужденним. Система соціального захисту. Створення Катериною II (Софія Августа Фредеріка Ангальт-Цербст-Дорнбург, 1729-1796 рр., з 1762 р. російська імператриця) приказів суспільної опіки, їх функції та система фінансування. Структура інститутів допомоги. Союз із громадськими благодійними організаціями. Запровадження нових інститутів суспільної опіки: будинків для душевнохворих, закладів для сліпих, будинків для інвалідів та ін.

Діяльність церкви і монастирів у справі соціальної опіки у першій половині XIX ст. Проведення земської реформи у 1864 р. Провідна роль земств у здійсненні соціальної підтримки. Реформа міського самоврядування у 1870 р. Міські та земські установи як правонаступники приказів суспільної опіки. Радикальні зміни в управлінні соціальним захистом. Подвійна система керівництва. Основні напрями соціальної діяльності земських органів. Міська система допомоги. Сільська і волосна опіка. Церковно-державна благодійність.

Соціальна допомога в західноукраїнських землях. Характеристика соціально-економічного розвитку Австрійської монархії у XVIII – на початку XX ст. Прогресивні реформи “освіченого абсолютизму” австрійських імператорів Марії-Терезії (1717-1780 рр.) та її сина Йосифа II (1741-1790 рр.). Система органів соціального захисту. Роль Української греко-католицької церкви у національному відродженні та соціальній підтримці. Греко-католицькі священники як видатні меценати. Благодійницькі функції молодіжних організацій, товариств та ремісничих об'єднань.

Суспільна і приватна благодійність в другій половині XIX – на початку XX ст. Визначення поняття “благодійність”. Основні соціально-економічні, правові та моральні чинники зростання благодійної діяльності в Україні на межі XIX-XX ст. Суб'єкти суспільної благодійної діяльності. Благодійні товариства цього періоду, їх класифікація та основні напрямки діяльності. Державні благодійні заклади. Меценатство як явище. Релігійне піклування. Благодійна діяльність підприємців. Приватна благодійність в Наддніпрянській Україні. Добродійні справи родин Терещенків, Симиренків, Харитоненків, Яхненків, Алчевських, Гладинюків та ін. Благодійницька діяльність західноукраїнських громадських та церковних діячів: Михайла Грушевського (1866-1934 рр., професор історії, організатор української науки, політичний діяч), Августина Волошина (1874-

1945 рр., політичний і культурний діяч, священник УГКЦ), Юліана Дзеровича (1871-1943 рр., педагог і освітньо-культурний діяч, меценат, священник УГКЦ), Степана Сірополка (1872-1959 рр., громадський діяч і педагог). Філантропічна діяльність митрополита Андрея Шептицького (1865-1944 рр., з 1901 р. предстоятель УГКЦ).

Соціально-педагогічні ідеї Григорія Сковороди (1722-1794 рр., визначний український просвітитель-гуманіст, мандрівний філософ, поет, педагог) Проблема внутрішньої гармонії та всебічного розвитку людини у творчості Г.Сковороди. Висвітлення шляхів попередження бідності. Філософські основи педагогічних ідей. Наслідування поглядів Сократа, Сенеки. Ідеї “спорідненої праці” та природного виховання. Принцип народності в педагогічній спадщині Г.Сковороди. Завдання та засоби розумового, морального, фізичного, трудового, естетичного виховання. Проблема сімейного виховання в творчості Г.Сковороди. Чесна праця як один з шляхів попередження бідності. Самопізнання – зміст людського існування.

Дослідження соціальних проблем відомими українськими громадськими діячами, письменниками і педагогами XIX – початку XX ст.

Тарас Шевченко (1814-1861 рр., визначний український поет, письменник, художник, громадський та політичний діяч, фольклорист, етнограф) як представник радикального напрямку соціально-педагогічних досліджень. Соціальний виховний ідеал в творчості українського поета. Сімейне та суспільне виховання. Фактори формування особистості. Внесок Т.Шевченка у діяльність недільних шкіл.

Ідеї людинолюбства у творчості “Руської трійці” (30-ті роки XIX ст.).

Соціальні ідеї Костянтина Ушинського (1824-1870 рр., український педагог, один із засновників педагогічної науки в Російській імперії). Обґрунтування педагогіки як науки. Принцип народності виховання. Праця як основний соціальний фактор. Взаємозв'язок між працею і щастям людини. Руйнівна дія багатства і бідності. Обґрунтування потреби створення соціально-педагогічної науки в період нових економічних відносин. Релігійне виховання.

Микола Пирогов (1810-1881 рр., український хірург, анатом і педагог, засновник військово-польової хірургії, започаткував використання анестезії при оперативних втручаннях) про необхідність зв'язку школи з життям. Суттєві вади тогочасного виховання. Духовно-моральна педагогіка М.Пирогова. Призначення школи в галузі соціального виховання. Загальнолюдська і спеціальна освіта. Розвиток напрямку – соціально-педагогічна діяльність в системі освіти. Освіта жінки.

Філантропічна діяльність Олександра Духновича (1803-1865 рр., греко-католицький священник, україноруський письменник, педагог, поет, культурний діяч), Христини Алчевської (1841-1920 рр., український педагог, організатор народної освіти), Миколи Корфа (1834-1883 рр., науковець, педагог і просвітитель, земський діяч). Створення О.Духновичом сітки шкіл на Закарпатті. Пропозиції щодо забезпечення сиріт і дітей. Принципи природовідповідності та народності виховання. Відкриття недільних шкіл Х.Алчевською. Організація і зміст навчання. Започаткування методики навчання дорослих грамоти. Створення М.Корфом земських шкіл.

Соціально-педагогічні погляди Софії Русової (1856-1940 рр., визначний український педагог і громадська діячка, одна із засновниць українського жіночого руху). Чотири періоди в творчій діяльності С.Русової. Концепція національного виховання. Аналіз принципів індивідуалізації та соціалізації виховання. Суть соціального виховання. Мета виховання. Ідея виховання в колективі. Засоби згуртування колективу. Соціальне значення праці. Родинне виховання. Становище та роль жінки-матері у вихованні. Створення теоретичних засад дошкільного виховання. Благодійна діяльність С.Русової.

Тема 17. Розвиток системи соціального забезпечення і допомоги у Радянській Україні.

Аналіз системи соціальної допомоги в УСРР у 20-х роках XX ст. Основні чинники соціально-економічних змін. Соціальна структура населення. Реформування моделі соціальної допомоги. Класовий характер соціального забезпечення. Створення Міністерства та Народного комісаріату державної опіки. Наркомат соціального забезпечення про цілеспрямовану державну підтримку нужденних. Формування адміністративної системи радянського соціального забезпечення. Пошуки шляхів соціального виховання. Теорія відмирання сім'ї в умовах соціалізму. Створення дитячих

будинків та трудових колоній. Створення дитячої соціальної інспекції при відділі правового захисту дітей Наркомосвіти. Допомога селянству. Утворення селянських комітетів громадської взаємодопомоги та їх функції.

Соціально-педагогічні ідеї Антона Макаренка (1888-1939 рр., український-радянський педагог і письменник, один із засновників системи дитячо-підліткового виховання). Керівництво дитячими виправними закладами. Вперше у педагогічній практиці здійснення досліду масового перевиховання дітей-правопорушників в трудовій колонії ім. М.Горького (1920-1928 рр. під Полтавою) і дитячій комуні ім. Ф.Дзержинського (1927-1935 рр., в передмісті Харкова). Теорія і методика виховання в колективі. Прищеплення вихованцям громадянських якостей. Методика паралельної педагогічної дії. Організація трудового виховання. Роль сім'ї в соціалізації особистості та громадянському вихованні.

Завершення формування системи соціального забезпечення в УСРР у 30-х роках ХХ ст. Основні завдання соціального забезпечення. Розробка законодавства про пенсійне забезпечення по старості. Розширення кола завдань Народного комісаріату соціального забезпечення. Соціальні, психологічні та демографічні наслідки голодомору 1932-1933 рр. Помилки радянської влади при здійсненні соціальної роботи і допомоги.

Соціальна робота в роки Другої світової війни. Допомога евакуйованому населенню. Діяльність Червоного хреста в Україні. Напрямки діяльності радянського уряду стосовно соціального забезпечення родин фронтників. Соціальна допомога у перші повоєнні роки.

Василь Сухомлинський (1918-1970 рр., видатний український-радянський педагог-новатор і письменник) як соціальний педагог. Створення основ теорії співробітництва. Відновлення пріоритету загальнолюдських цінностей. Розвиток соціального вчення про колектив. Ідея гармонії інтересів особистості і колективу. Формування громадянських якостей, національного і естетичного світобачення. Основні чинники девіантної поведінки підлітків. Можливості запобігання негативним якостям. Висвітлення проблем сімейного виховання.

Основні тенденції розвитку системи соціального забезпечення в УРСР у 50-80-х роках ХХ ст. Соціально-економічні, правові, ідеологічні та моральні фактори в діяльності системи радянського соціального піклування в період будівництва т.зв. "розвинутого соціалізму". Встановлення пенсій за віком. Допомога сільським мешканцям. Боротьба з дитячою безпритульністю. Допомога дітям-сиротам та вдовам фронтників після завершення Великої Вітчизняної війни. Соціальна політика радянської влади після смерті Іосіфа Сталіна. Специфіка і засоби соціальної допомоги у період т.зв. "хрущовської відлиги". Політика радянської допомоги та захисту в період "застою". Перебудова і соціальний захист в УРСР. Головні переваги та недоліки системи радянської соціальної роботи.

Тема 18. Актуальні проблеми становлення і розвитку соціальної роботи в Україні на сучасному етапі.

Основні тенденції розвитку соціальних досліджень. Відновлення соціальної роботи як науки в незалежній Україні. Становлення соціальної роботи в Україні як фахової професійної діяльності. Сучасні технології соціально-педагогічної роботи. Науково-освітня підготовка та діяльність соціальних працівників в Україні.

Особливості соціальної роботи в Україні. Загострення соціальних проблем. Функціонування державно-правового регулювання соціальної роботи в Україні. Конституційні та соціально-правові чинники розвитку соціальної роботи. Формування сучасної соціальної політики. Ухвалення Верховною Радою України Концепції соціального забезпечення населення України (1993 р.) та Концепції соціальної політики України (1994 р.). Основні напрямки соціальної політики держави на початку ХХІ ст. Реалізація в Україні великомасштабних соціальних програм. Формування моделі соціального захисту. Складові компоненти сучасної соціальної політики. Створення Асоціації соціальних педагогів і соціальних працівників (1992 р.) та ін.

Інституціональна система соціальної роботи в Україні. Основні організації, установи та державні заклади із соціального захисту населення. Напрямки їх діяльності. Інститути громадянського суспільства: їх роль та значення у розвитку соціальної роботи в Україні. Волонтерський рух в галузі соціальної роботи. Мотивація діяльності волонтерських загонів в Україні. Характеристика діяльності недержавних організацій соціальної сфери. Шляхи інтеграції діяльності недержавних організацій з

органами місцевого самоврядування. Соціальна діяльність груп самопомоги. Розвиток приватних форм благодійності. Реформування соціальної політики України в сучасних умовах. Концептуальні засади розвитку соціальної освіти в Україні у контексті міжнародного досвіду.

Проблеми реформування системи соціального захисту на сучасному етапі.

7. Завдання для самостійного опрацювання

З метою закріплення отриманих практичних навиків, здобувачі вищої освіти виконують індивідуальні завдання. Тематика завдань відображена у електронному освітньому середовищі «Віртуальний університет». Індивідуальне завдання – форма організації навчання, яка має на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань студентами у процесі навчання. Індивідуальні завдання виконують студенти самостійно під керівництвом викладача. Відповідно інноваційним технологіям навчання, різновидністю індивідуальних занять є індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ). Індивідуальне навчально-дослідне завдання з теорії та історії соціальної роботи є видом обґрунтування індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідницького характеру, яке використовується в процесі вивчення програмного матеріалу навчального курсу.

8. Методи навчання

Основні форми організації навчання: лекції, семінарські заняття з поточним контролем, виконання індивідуальних завдань, тематична контрольна робота, консультації.

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності: словесні, наочні і практичні (аспект передачі і сприймання навчальної інформації); індуктивні та дедуктивні (логічний аспект); репродуктивні та проблемно-пошукові (аспект мислення); самостійної діяльності (аспект управління умінням).

2. Методи контролю і самоконтролю за ефективністю навчально-пізнавальної діяльності: усний, письмовий, тестовий.

3. Логічні методи навчання – моделювання, абстрагування, аналізу і синтезу, формалізації, індуктивний, дедуктивний.

9. Технічне й програмне забезпечення/обладнання

Комп'ютери на базі процесорів Intel Pentium Gold G5400, компоненти програмного забезпечення MS Office 365 (Teams, PowerPoint, Word, Excel.), електронне освітнє середовище «Віртуальний університет»(на базі платформи Moodle).

10. Критерії оцінювання

Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти здійснюється відповідно до «Положення про організацію освітнього процесу у ЛДУ БЖД» https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/1_nmz/polozhennya_pro_organizaciyu_osvitnogo_procesu_ldubzhd_nova_redakciya_10.2020.pdf та «Положення про порядок та критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ЛДУ БЖД» https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/1_nmz/nakazy/polozh_ldubzhd_poryadok_ocinyvannya_pdf

Поточний контроль

Поточний контроль здійснюється під час проведення аудиторних занять і має за мету перевірку засвоєння здобувачами вищої освіти знань з навчальної дисципліни «Теорія та історія соціальної роботи». Для поточного контролю якості знань здобувачів вищої освіти використовуються такі форми: усні опитування та індивідуальні відповіді на семінарських заняттях; підготовка оглядів сучасної спеціальної літератури; тестування за окремими темами курсу; підготовка рефератів (презентацій) до семінарських занять.

Оцінювання результатів поточного контролю здійснюється за національною (чотирибальною) шкалою. Результати поточного контролю (поточна успішність) враховуються викладачем при виставленні підсумкової оцінки за диференційований залік та екзамен.

Вид робіт	Формат проведення та критерії оцінювання
-----------	--

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

Тестові завдання	З метою самоконтролю засвоєних знань, передбачено проходження тестових завдань у письмовому вигляді або в електронному курсі «Віртуального університету» (за умови дистанційного навчання). Тестові завдання можуть бути включені у підсумковий (екзаменаційний) тест. За виконання тестових завдань можна отримати до 10 балів.
Контрольна (модульна) робота	Курсом передбачено виконання 4-х контрольних робіт. За виконання кожної контрольної роботи можна отримати до 10 балів.
Робота на семінарському занятті; самостійна робота	Оцінювання здійснюється за національною (чотирибальною) шкалою, відповідно до Додатку Б «Положення про порядок та критерії оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти у ЛДУ БЖД». За роботу на семінарських заняттях можна отримати до 20 балів.

Підсумковий контроль

1. Семестровий контроль за перший семестр проводиться у формі диференційованого заліку з використанням електронного навчального середовища «Віртуальний університет» (за умови дистанційного навчання) або у формі усного опитування.

Допуск до семестрового контролю здійснюється за умови виконання здобувачем планів семінарських занять і двох контрольних робіт та відвідуванням не менше половини лекцій і семінарських занять.

2. Семестровий контроль за другий семестр проводиться у формі екзамену з використанням електронного навчального середовища «Віртуальний університет» (за умови дистанційного навчання) або у формі усного опитування.

Допуск до семестрового контролю здійснюється за умови виконання здобувачем планів семінарських занять і двох контрольних робіт та відвідуванням не менше половини лекцій і семінарських занять.

3. Семестровий контроль – екзамен (за умови дистанційного навчання) проводиться у формі тестування в електронному навчальному середовищі «Віртуальний університет» (60 тестових завдань закритого типу з вибором однієї правильної відповіді). На виконання відводиться 1 год. (1x60).

Підсумкова семестрова оцінка обчислюється як сума балів поточного та підсумкового контролю за 100-бальною шкалою і переводяться в національну (чотирибальну) шкалу (“відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”, для заліків – “зараховано”, “не зараховано”).

Підсумкова семестрова оцінка			
Поточний контроль (50 балів)			Семестровий контроль (50 балів)
Семінарські заняття (20 балів)	Контрольна модульна робота (20 балів)	Індивідуальне завдання, тестове завдання (самостійна робота) (10 балів)	Диференційований залік (50 балів) Екзамен (50 балів)
максимум 5 балів за семінар	2 МКР×10 балів		

Підсумкові оцінки виставляються та вносяться до екзаменаційної відомості, залікової книжки (позитивні результати) здобувача в національній, 100-бальній шкалі та шкалі ЄКТС відповідно до співвідношень, поданих у наступній таблиці.

Шкала оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, диференційованого заліку, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
91 – 100	A	відмінно	зараховано
81 – 90	B	добре	
71 – 80	C		

61 – 70	D	задовільно	
51 – 60	E		
36 – 50	FX	незадовільно	не зараховано
0 – 35	F		

11. Політика курсу

Виконання навчальних завдань і робота в курсі має відповідати вимогам «Кодексу академічної доброчесності та корпоративної культури ЛДУ БЖД» https://ldubgd.edu.ua/sites/default/files/1_nmz/nakazy/kodeks_akademichnoyi_dobrochesnosti_ta_korpo.pdf

Академічні очікування від здобувачів – своєчасне виконання завдань, передбачених силабусом дисципліни; обов'язкове відвідування лекційних занять і виконання семінарських занять та завдань самостійної роботи.

Політика щодо термінів виконання завдань та ліквідації академічної заборгованості: терміни виконання завдань вказуються у електронному курсі «Віртуального університету». Роботи, які здаються з порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку. Відпрацювання академічної заборгованості з навчальної дисципліни можливо до дня проведення підсумкового контролю (відповідно до розкладу).

Недопущені до підсумкового контролю здобувачі освіти здійснюють Perezdadчу в терміни, відведені для усунення академічної заборгованості у два етапи:

- заборгованість з поточного контролю;
- заборгованість з підсумкового контролю.

Ліквідація заборгованості поточного контролю відбувається шляхом відпрацювання семінарських занять, проходження тестових завдань та виконання контрольних робіт згідно з тематичним планом навчального курсу. Ліквідація заборгованості з підсумкового контролю організовується в форматі Perezdadчі заліку чи екзамену.

Дотримання принципів академічної доброчесності: роботи (завдання) виконуються здобувачами самостійно, ідеї та ініціативи інших авторів використовуються лише при належно оформленому цитуванні.

Поведінка в аудиторії – неприпустимо запізнення та користування телефоном на заняттях, за винятком виконання громіздких обчислень та використанні додаткових програм в освітніх цілях; повага до думки інших колег; дотримання норм культури мовлення та ін.

12. Рекомендована література

12.1. Основна:

1. Андрущенко В.П. Історія соціальної філософії: підруч. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Тандем, 2000. 416 с.
2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
3. Введення у соціальну роботу: навч. посіб. Київ: Фенікс, 2001.
4. Горілий А.Г. Історія соціальної роботи в Україні: навч. посіб. Тернопіль: ТАНГ, 2001. 68 с.; 2-е вид., допов. Тернопіль: Вид-во "Астон", 2004. 174 с.
5. Добровчинна діяльність і меценатство в Україні. Київ, 2003.
6. Івченко Н.М. Історія соціальної роботи: опорні конспекти лекцій. Київ: ВМУРоЛ «Україна», 2003. 60 с.
7. Капська А. Соціальна робота: деякі аспекти роботи з дітьми та молоддю. Київ: УДЦССМ, 2001.

8. Кравченко О.О. Теорія та історія соціального виховання. Умань: ПП Жовтий, 2010. 211 с.
9. Лукашевич М., Мигович І. Теорія і методи соціальної роботи. Київ: МАУП, 2002.
10. Лукашевич М.П., Мигович І.І., Пінчук І.М. Соціальна робота в Україні: теоретико-методичні засади: навч. посіб. Київ: МАУП, 2001.
11. Медична та соціальна реабілітація: навч. посіб. / за заг. ред. І.Р.Мисули, Л.О.Вакуленко. Тернопіль: ТДМУ, 2005. 402 с.
12. Основи соціальної роботи. Соціальна робота: в 3 ч. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2004. Ч. 1. 178 с.
13. Пейн М. Сучасна теорія соціальної роботи. Київ, 2000. 456 с.
14. Поліщук В.А. Професійна підготовка фахівців для соціальної сфери: зарубіжний досвід: посіб. Тернопіль: Навчальна книга-Богдан, 2003. 184 с.
15. Поліщук В.А., Янкович О.І. Історія соціальної педагогіки та соціальної роботи: курс лекцій. Тернопіль: ТДПУ, 2009. 256 с.
16. Понятійно-термінологічний словник з соціальної роботи / за ред. І.Козубовської, І.Миговича. Ужгород, 2001.
17. Попович Г.М. Соціальна робота в Україні і за рубежом: навч.-метод. посіб. Ужгород: Гражда, 2000. 134 с.
18. Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз: монографія / під заг. ред. Н.Г.Ничкало, В.О.Кудіна. Черкаси: Вибір, 2002. 322 с.
19. Профорієнтаційна робота з молоддю: професія – соціальний працівник / І.В.Козубовська, В.В.Сагарда, М.В.Опачко та ін.; за ред. І.Козубовської. Ужгород: УжНУ, 2002. 319 с.
20. Реформування соціальних служб в Україні: сучасний стан та перспективи. Львів-Вінніпег: Видавнича фірма «Малті-М», 2003. 257 с.
21. Соціальна робота в Україні: навч. посіб. / О.В.Безпалько, С.Я.Харченко та ін.; за заг. ред. І.Д.Звереві, Г.М.Лактіонової. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 256 с.
22. Соціальна робота в Україні: перші кроки / під ред. В.Полтавця. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2000. 236 с.
23. Соціальна робота: в 3 ч. / за ред. Т.В.Семигіної, І.М.Григи. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2004. Ч. 1: Основи соціальної роботи; Ч. 2: Теорії та методи соціальної роботи.
24. Соціальна робота: Короткий енциклопедичний словник. *Соціальна робота*. Кн. 4. Київ: УДЦССМ, 2002. 536 с.
25. Соціальна робота: технологічний аспект / за ред. проф. А.Й.Капської. Київ: УДЦССМ, 2004. 364 с.
26. Соціальні служби – родині: Розвиток нових підходів в Україні / за ред. І.М.Григи, Т.В.Семигіної. Київ, 2002.
27. Стецков О.В., Турський В.М. Представництво прав та інтересів клієнтів соціальних установ. Київ: Сонячний промінь, 2001.
28. Технології соціально-педагогічної роботи: навч. посіб. / М.М.Барахтян, О.В.Безпалько, Р.Х.Вайнола, З.Г.Зайцева, Р.І.Короткова, О.А.Кузьменко, Ж.В.Петрочко, І.М.Пінчук, Н.П.Пихтіна; ред. А.Й.Капська. Київ: Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова; Укр. держ. центр соц. служб для молоді, 2000. 372 с.
29. Тюптя Л., Іванова І. Соціальна робота (теорія і практика): навч. посіб. Київ: Університет «Україна», 2004.

12.2. Додаткова:

1. Андрущенко В.П. Філософія соціальної роботи в Україні на рубежі століть. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2002. № 1.
2. Димитрова Л.М. Соціальна робота: логіка розвитку. *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2003. № 1.
3. Догляд за літніми людьми в Швеції (матеріали шведського інституту соціальних досліджень). *Соціальна політика і соціальна робота*. 2001. № 1.
4. Заверико Н.В. Міжнародні організації у соціальній сфері. *Практична психологія та соціальна робота*. 2001. № 4. С. 23–25.

5. Історія благодійності на Харківщині (до 350-річчя м. Харкова). Харків, 2005.
6. Карпова-Чемерис Л. Феномен українського меценатства. *Борисфен*. 2002. № 1. С. 26–28.
7. Козубовська І.В., Пічкарь О.П. Кадрове забезпечення соціальних служб у Великій Британії. Ужгород: Ужгородський нац. ун-т, 2003. 391 с.
8. Козубовський В. До питання про особливості застосування британського досвіду соціальної роботи з дітьми і молоддю в Україні. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3–4.
9. Кравченко Р.І. Соціальна робота з розумово відсталими людьми. Київ: ВПОЛ, 2001.
10. Лазечко П. Меценати української культури. *Дзвін*. 2003. № 9. С. 125–133.
11. Лозинський А.Ф., Лозинська С.О. Особливості соціальної роботи на території України під час першої світової війни. *Публічне управління та соціальна робота*, № 2, 2023. С. 58–63.
12. Малько А. Соціальна робота і соціальна педагогіка. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2000. № 3–4.
13. Ньюмен К. Ліцензування соціальних послуг у країнах Європейського союзу. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2004. № 4.
14. Пічкарь О. Підготовка соціальних працівників у Великобританії. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3–4.
15. Плахова О.М. Історія соціальної роботи: Навч.-метод. матер. для студ. соціологічного ф-ту. Харків: ХНУ імені В.Н.Каразіна, 2007. 32 с.
16. Полируш С.І. Пенітенціарна система та благодійність на Лівобережній Україні (XIX–XX ст.). *Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України*. 2002. № 2 (15). С. 55–56.
17. Попович Г. Соціальна робота і міждисциплінарне співробітництво. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2001. № 1.
18. Семигіна Т. Інформаційно-консультативні центри в системі соціального захисту населення. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2000. № 1. С. 77–82.
19. Семигіна Т. Міжнародне визнання соціальної роботи. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3–4.
20. Сидоров В. Навчання практиці соціальної роботи в Україні: шлях в Європу. *Соціальна політика і соціальна робота*. 2002. № 3–4.
21. Собчак Н.М. Розвиток програм підготовки соціальних працівників у США. *Соціальна робота в Україні і за кордоном: психолого-педагогічні, правові, соціологічні, медичні аспекти* / упор. І.В.Козубовська і О.В.Співаковський. Ужгород: Вид-во “Мистецька лінія”, 2002. С. 267–273.
22. Ступак Ф.Я. З історії добродійно-меценатської діяльності епохи Козаччини та Гетьманщини. *Наука. Релігія. Суспільство*. 2003. № 3. С. 391–396.
23. Суровцева І.Ю. Меценатство в Україні в другій половині XIX – початку XX ст.: підтримка освіти. *Грані*. 2006. № 1. С. 12–18.

12.3. Інформаційні ресурси:

1. Віртуальний університет ЛДУ БЖД. URL: <http://virt.ldubgd.edu.ua/>
2. Соціальна робота студентам. URL: <http://studentam.net.ua/content/section/35/114/>
3. Соціальна робота – Погляд. URL: <http://poglyad.com/students/subject/130/>
4. Інтернет-сайт Кабінету Міністрів України: Урядовий портал. URL: <http://www.kmu.gov.ua>
5. Національна бібліотека України імені Володимира Вернадського. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
Навчально-науковий інститут психології та соціального захисту

Розглянуто на засіданні кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук
Протокол від «28» серпня 2023 року № 1.

РОЗРОБНИК

Доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, кандидат історичних наук, доцент

Андрій ЛОЗИНСЬКИЙ

«28» серпня 2023 року

ЗАТВЕРДЖЕНО

Завідувач кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, доктор педагогічних наук, доцент

Андрій ЦЮПРИК

«28» серпня 2023 року

ПОГОДЖЕНО

Гарант освітньої програми «Соціальна робота» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти доцент кафедри соціальної роботи, управління та суспільних наук, кандидат історичних наук, доцент

Емілія КОСТИШИН

«28» серпня 2023 року

ПОГОДЖЕНО

Заступник начальника навчально-наукового інституту психології та соціального захисту, кандидат педагогічних наук

Ірина БАБІЙ

«28» серпня 2023 року

Актуалізовано:

Дата перегляду / внесення змін до Силабуса					
Підпис					
Ім'я, прізвище завідувача кафедри					